

ФОНД
НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

Списание за наука

„Ново знание“

ISSN 2367-4598 (Online)

Академично издателство „Талант“

Висше училище по агробизнес и развитие на
регионите - Пловдив

New Knowledge

Journal of Science

ISSN 2367-4598 (Online)

Academic Publishing House „Talent“

University of Agribusiness and Rural Development -
Bulgaria

<http://science.uard.bg>

MAIN CHARACTERISTICS AND PERSPECTIVES FOR THE DEVELOPMENT OF IDEAL FORMS OF AGRIFORESTRY IN BULGARIA

Valentina Marinova

University of agribusiness and rural development – Plovdiv, Bulgaria

Abstract: Three ideal models of organization of activities with characteristics of agroforestry are shown. The second definition of agroforestry is introduced as a production system. The first type is defined as pliable, the second is expert, and the third is commercial. Assessments are made on the prospective development of all three types. There are justified advantages for the commercial type, which is based on large-scale management of the forest territories with the help of the agro-forestry enterprises. Conventionally are provided the frameworks in which the powers of future agro-forestry businesses, as legitimate legal entities is shown.

Keywords: institution, relative prices, forest owner, forest user, social equilibrium, social function, models

ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ИДЕАЛНИТЕ ФОРМИ НА АГРОЛЕСОВЪДСТВО В БЪЛГАРИЯ

Валентина Маринова

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите – Пловдив, България

Резюме: Показват се три идеални модела на организационно устройство на дейностите, имащи характеристики на агролесовъдство. Изведено е второто определение на агролесовъдството като производствена система. Показват се характеристиките на идеални модела за организационно устройство на агролесовъдството. Първият тип е дефиниран като плуриактивен, вторият е експертен, а третият е търговски. За трите типа се правят оценки за перспективното им развитие, обосновават се предимства на търговския тип, който има за база едроплошно стопанисване на горските територии с помощта на агролесовъдните предприятия. Концепционално са показани рамките, в които следва да се осигурят правомощията на бъдещите агролесовъдни предприятия като легитимни правни субекти.

Ключови думи: институция, относителни цени, собственик на гори, потребител на гора, социално равновесие, социална функция, модели

ВЪВЕДЕНИЕ

За нас агролесовъдството е: система от икономически практики върху поземлените имоти, за да се развие продажбата на стоки и услуги от земеделски или лесовъден характер, но винаги като част от местната икономика. От това произтича:

Първо: Агролесовъдството е система, което означава, че различните икономически дейности, които съответният стопанин (не собственик) изпълнява, не са противопоставени, а се наслагват една в друга и внезапно се подпомагат.

Второ: Става дума за икономически дейности, които са ориентирани към производство на стоки и услуги за пазара, а не за собствена консумация.

Трето: Тези дейности са „част от битието на „селото“/а не на града/, което означава, че:

- са променлива комбинация от безкраен брой възможни агенти на производството – земя, дървесина, земеделски продукти, горски плодове, билки, гъби, преработени земеделски и горски продукти и т.н;
- стопанинът (условно наречен от нас агролесовъд) е специфичен търговец по смисъла на чл. 1 от Търговския закон на Република България. Упражняваният от него занаят е различен от този на чистия земеделец/лесовъд. Проблемът на този търговец, който по занаят упражнява стопанска дейност, не е да оптимизира производствената функция /земеделската и/или лесовъдната/. Той трябва да търси компромиси между различни функции: производство на земеделски и горски продукти, тяхната преработка и съхранение, туризъм, продажба на услуги и т.н.

ОРГАНИЗАЦИЯ НА АГРОЛЕСОВЪДНИТЕ ДЕЙНОСТИ В БЪЛГАРИЯ

Стратегическата функция на агролесовъда в условията на пазарна икономика е търговска, както по форма, така и по съдържание. Агролесовъдът по занаят осъществява търговска дейност и това точно определя основния характер на неговия

бизнес. Това не означава, че агролесовъдът трябва да е непознат с технологиите на производство и неговата организация. По-скоро бихме искали да подчертаем, че неговият избор за производство трябва да съответства на логиката на съответните пазари. Агролесовъдството е производствена система, при която чрез земеделски и лесовъдни технологии се преобразуват природните вещи и сили в потребителни стойности – стоки и услуги, които задоволяват определени потребности. Наблюденията върху формите на организация на аграрнолесовъдните дейности в България насочват към три идеални типа на организационното им устройство.

Плуриактивен тип - организиран според логиката на всеки собственик на имоти. Неговата цел е да го съхрани за семейството. В масовия случай този имот не може да му осигури достатъчно доходи. В българската действителност този тип обикновено балансираме под формата на малки земеделски стопанства, където собственикът владее земеделската земя от 20-30 дка, която използва за земеделски и животновъдни цели и гори, от които има постоянен доход.

Експертен тип – действа според логиката на професионалист, който познава технолозите. Решенията му се основават на неговия опит, натрупан от практическа дейност по производството на аграрни и горски стоки, получено образование или квалификация и т.н. Затова той организира разнообразни дейности на принципа „от всяка по малко“ – например орехова градина, фазанова ферма, дърводелска работилница.

Търговски тип – действа според логиката на пазара. Стратегията се основава върху отвоюване на пазар чрез легитимиране на правен търговски субект – кооперация, търговско дружество, еднологичен търговец и т.н.

И трите типа се вписват в българската действителност.

Какви са техните характеристики и перспективи?

Плуриактивен тип – вписва своята стопанска дейност в логиката на териториалната общност. Общо взето това е автархично (самозадоволяващо се) стопанство. Това означава, че в бъдеще то ще е изключително неустойчиво и че ще преминава в стадий ентропия, дори ако сега се намерят частични решения, които да стимулират неговото решение или да облекчат някои проблеми. Типичен случай за временни решения е правителствената програма за алтернативно земеделие. Чрез нея правителството търси алтернатива на производителите на тютюн от планинските и полупланинските райони на Кърджали, Смолян, Благоевград, Пазарджик, Пловдив и др. Търси се решение от правителството за алтернативно земеделие на основата на плантации от лешник, орех, бадем, малини, къпини, арония и т.н. Създаването на животновъдни ферми чрез финансово стимулиране на инвестиционния процес е типичен случай на плуриактивен тип агролесовъдство. За да просъществуват в бъдеще обаче, тези стопански форми се нуждаят заетите в тях лица да имат стабилен доход в други сектори – например да извършват дейност от местен интерес като учители, магазинери, общински служители, занаятчии и т.н.

Експертен тип – вписа своята стопанска дейност в логиката на отрасловата секториалност, както сега, така и в перспектива. Тя все повече ще надраства местните граници. Проблемът е в това, че експертът професионалист си остава изключително труден за възпроизвеждане. Например собственикът на ЕТ „КК“ по образование е ветеринарен фелдшер. Той отглежда около 40 собствени говеда и взема на паша от 1-ви май до Димитровден още около 50. Агролесовъдното му стопанство е в местността „Бунай“ – планински район от ДГС „Панагюрище“. Използва високопланинското пасище целогодишно. Годишно произвежда около 12-15 тона живо тегло телешко месо за пазара. Организира преработката на краве мляко до сирене и кашкавал. За собствени нужди произвежда ливадно сено и люцерна и т.н. Типа производство му позволява да

развие свой семеен бизнес и пчелив бизнес. Отношенията му с ДГС „Панагюрище“ са икономически – заплаща правото на паша, според нормативите, одобрени от Министерски съвет.

Друг пример – „Агролес“ ООД – Ловеч, от 3 съдружници, приватизирали 200 дка горски разсадник, собственост по-рано на ДГС „Ловеч“. Тук дружеството организира производството на фиданки за залесяване, бостан, царевица, слънчоглед, пшеница и т.н. Като професионални лесовъди, двама от собствениците организират и отговарят за дърводобивната дейност. Същите са лицензирани и като лесовъди – да осъществяват маркиране, лесоустройство и т.н. Трудност е: това, което се върши навън като дърводобив, трудно се съчетава с това, което трябва да се прави в разсадника от 200 дка. Макар дружеството да държи на статуса си на собственик на имота от 200 дка с предназначение за агролесовъдна дейност, силата на бизнеса му са лесовъдните дейности. Впрочем известна връзка с агробизнеса има, но тя е на равнището на личния живот на съдружници – много лични контакти, а на семейно равнище – задоволени материални доходи.

Експертният тип в нашата страна се разви след 1993 год. За последните 20 години той извървя пътя от правен статус (наети физически или юридически лица), оказващ услугата на бившите горски стопанства (транспортни, дърводобивни), до правен субект, който осъществява комплекс от икономически дейности. В началото на периода влиза във взаимоотношения с Държавните горски стопанства (ДГС), вземайки под наем техника за нуждите на своята дейност. По-късно започва да натрупва капитали в резултат на създадените предпоставки от новия процес на капиталова концентрация, осъществила се в горския сектор. Този нов процес се изразява в това, че от старите правни форми на съществуване на националния горски капитал (ДГС, търговски фирми и т.н) започват да се откъсват и да придобиват самостоятелен статус и нови форми. Този процес беше значително ускорен след 1999 г. чрез новото горско законодателство, приватизацията на горския капитал, реституцията на гори и т.н.

За плуриактивния експертен тип има наченки на национална политика, която да стимулира и подкрепя производителите. Правителството, което споменахме, разработва вече програми за алтернативно земеделие, има и различни за обсега национални ресурси, които ще се осигуряват чрез държавния бюджет. В общи линии отработен е и механизъм за ползването на тези ресурси, съчетан с ползването на ресурси от международните фондове. Плуриактивният тип като че ли е най-близкият субект на бъдещо агролесовъдство, който правителството е имало предвид при осигуряването по националните програми за алтернативно земеделие. За ползване на правителствените ресурси са определящи два фактора: **регистрация като земеделски производител и разработване на пчелив бизнес план.**

Това ни дава основание да смятаме, че населението на планинските и полупланинските райони при добра информираност може да развие агролесовъдството по описания по-горе плуриактивен тип. Не бива да се забравя обаче, че този тип носи в себе си всички недостатъци на затвореното стопанство. Малките поземлени имоти, тяхната разпокъсаност, слабото им естествено плодородие и т.н няма да ги утвърдят, като форми на стопанството на XXI век. Чрез тяхното развитие ще се смекчават крещящите икономически проблеми на населението. Това което ще бъде направено от правителството, винаги ще си остане действие като на лекар, който има пациент гладен човек. Ако той му даде хапче, за да убие апетита му, това не означава, че го е нахранил. Затова нека правителството разпределя и за този идеален тип целеви ресурси, но много прецизно, по критерии на икономическата рационалност и стратегическа обосновааност на проекти.

Експертният тип също може да използва значими ресурси, но за съжаление правителствените стимули са ограничени. Проблемът е в това – неговата дейност обединява в едно цяло земеделското и лесовъдското производство. В рамките на общото това производство винаги е компромис от производствената функция на чистото земеделие и чистото лесовъдство. Тук е конфликтът – правителствените ресурси ще се разпределят при оптимум на земеделска функция. Стимулиращите ресурси, които ще се ползват от гората, ще се получават не чрез правителството, а чрез пазара. Това означава, че тези ресурси ще се получават само при оптимално лесопроизводство, т.е. такова, колкото може да си позволи заплащането им по пазарни критерии. Държавата не е разработила механизъм за развитие, който да е компромисен. Този механизъм очевидно ще бъде дело на самите правни субекти. Те ще балансират икономическите си дейности според реалностите на живота. Историческият опит предупреждава за реални опасности от оптимизацията в едно от тези направления. Така например залагането на интензификацията на аграрното производство в планинските и полупланинските райони до 1990 г. създаде форми на земеделие и животновъдство в мащаби, които горските територии не можаха да поемат. Същевременно в равнините територии, пак поради неправилно поставена задача за максимална продуктивност на горите, се създадоха неустойчиви горски екосистеми, затова проблемът за баланса между земеделие и лесовъдство в експериментния тип стои и той трябва да се реши. Всички решения ще бъдат икономизирани. Те ще се основават на стабилни във времето цени, които пазарът сам не може да осигури. Тук е мястото на правителството. То трябва да намери механизъм за стабилитета на цените на агролесовъдни производители. Тези цени трябва да обхванат в комплекс продукти от земеделието и горите. В противен случай не може да се създаде устойчив тип агролесовъдство от експертен тип, каквито и решения да се намерят. Експертния тип ще търси реализация в отрасловата секториалност. Поради това в едни моменти ще преобладават лесовъдските икономически дейности. В други това ще бъдат земеделските. Силата на общия аграрно–лесовъден бизнес и неговата отраслова насоченост винаги ще се предопределя от пазарната конюнктура. Никак няма да бъде чудно, ако за определени периоди от време един от двата сектора бъде замразен или ликвидирани като дейност в обхвата на някои от индивидуалните производители от този тип.

Търговския тип – вписва се едновременно в логиката на териториалната общност, отрасловата секториалност и националния пазар. В редица случаи той е интегриран и с външните пазари. Точно за този тип според нас нямаме концепция, нито политика, нито заделени ресурси от правителството за целенасочено управление. Липсва и механизъм за устойчиво функциониране на правни субекти в пазарни условия.

Ще развием нашата теза за този тип агролесовъдство на фона на възприетата от Лесовъдската колегия и наложената ни от горското ни законодателство ценностна система „устойчиво развитие“. Тук като че ли е необходимо да се позовем на историческия опит, който у нас е твърде богат и поучителен. Единствената ни цел е да изровим от миналото „огъня“, да премахнем от него „пепелта“ и на тази основа да потърсим нови решения за многофункционално стопанисване на горите. Казваме горите, тъй като в горските територии сега се намира изключителният потенциал за развитието на агролесовъдството от търговски тип. Този потенциал има своите териториални предпоставки.

България е планинска и полупланинска страна. Според националната ни статистика повече от 2/3 от територията на България са планински или полупланински райони. В обхвата на планинските и полупланинските райони около 37,5 млн. дка са горски територии. Над 85% от собствеността на горите е държавна и общинска. Това

означава, че държавата и общините ще бъдат заинтересувани от начина на стопанската дейност върху това специфично благо. Накрая, което никак не е маловажно – горските територии, собственост на държавата, са регионално обособени като единни лесоустройвани и охранителни системи в качеството на Държавни горски стопанства – 138 бр. и Държавни ловни стопанства – 27 бр. Към гореизложеното можем да добавим, че в горските територии има около 200 хил. дка обработваема земя, над 5 млн. дка планински и полупланински пасища, разрешена паша за 350 хил. глава едър и около 2500 хил. глави дребен добитък. Ако отчетем, че горските територии при средно богата година могат да дадат около 8000 т билки, около 5500 т горски плодове и около 5000 т гъби, очевидно бъдещето агролесовъдство може да се развие върху основата на значителни ресурси. Впрочем до 1990 г. чрез бившите горски стопанства агролесовъдството у нас беше развито в размери, които Европа не познаваше. Агролесовъдството беше институционализирано в горскостопански предприятия за комплексна лесовъдска, земеделска и животновъдна дейност. Политическата доктрина за такъв тип предприятие беше свързана с решаване на въпросите за самозадоволяване на общините с основни селскостопански стоки – месо, яйца, мляко, млечни произведения, плодове и др. В условията на централизирания модел за управление на горското стопанство аграрните дейности не можаха да се утвърдят като пазарни и рентабилни. Те непрекъснато се дотират от правителството под форма на изравняване на отрицателното салдо между ниските изкупни цени и високите разходи за производство. До 2016 г. ние не разполагаме с фактологически материали за това дали този тип предприятия биха просъществували в условия на свободна конкуренция. Същевременно разполагаме с данни за ефективни решения по отношение използване ресурсния потенциал на горските територии в обхвата на бившите ДГС/ДЛС. Така например ДГС „Искър“ към 1990 г. формира приходите си по следния начин: **земеделие** – 67%; **ловно стопанство** – 22%; **дърводобив** – 11%. Към 2016 г. земеделието е само 6%, ловното стопанство е 62% и дърводобивът е 32%. ДЛС „Черни лом“ към 2016 г. формира приходите: земеделие (вкл. и за собствени нужди) – 20% и промишлен дърводобив – 70%. Смятаме да спрем дотук с примерите. Всеки непринуден специалист може да намери подобни съотношения в архивите на горските ни стопанства до 1990 г., а в някои от тях и към 2017 г. Това, на което искаме да обърнем внимание, е, че на горските територии, освен чисто лесовъдска, може да се организира и земеделска, и животновъдна, и рибовъдна, и дивечовъдна дейности и т.н. Този факт е значим по своята същност с това, че бъдещата политика по отношение на горските територии трябва да бъде стимулираща агролесовъдството. Тази политика трябва да стимулира особено активно търговския тип агролесовъдство. Казано по друг начин – политика, която да стимулира развитие на система от агролесовъдни дейности от правни субекти, стопанисващи значителни площи, а дори и цялата горска територия в обхвата на Държавните горски стопанства и Държавните ловни стопанства. Това означава, че в тези регионални структури трябва да бъдат легитимирани като търговци и да заработят в условията на конкуренция и пазарни механизми. В предмета им на дейност като юридически лица трябва да се заложи агролесовъдна стопанска дейност. Така самите юридически лица ще бъдат онзи бъдещ „агролесовъд“, който по занаят ще упражнява агролесовъдна дейност. От само себе си се разбира, че този „агролесовъд“ като юридическа функция, следва да формира своя управленчески персонал, съобразявайки се с конкретната реалност от неговите икономически дейности. В новите условия тези дейности не се свързват само с уменията на специалиста лесовъд. Този специалист, разбира се, е нужен поради факта, че той е технологът, който ще създава, охранява, опазва и отглежда гората със съвременни лесовъдски техники.

Гората е изключителен ресурс за отдих, който има нужда от ландшафтен архитект, който да я моделира по законите на хармонията и красотата. Гората е източник на плодове, билки, гъби, сено и т.н. Тя се нуждае от агроном, който да пренесе агротехнологиите в условията на планинско или полупланинско земеделие. Гората е място за обитаване на дивеча и за паша на домашните животни. Следователно тя се нуждае от ветеринарни лекари. Гората има нужда от мониторингова система за наблюдение и екологична оценка на всички стопански мероприятия. Следователно тя има нужда от еколози. Горското и селското стопанство в съвременните условия имат нужда от подготвени специалисти по информатика, статистика, икономика и т.н. Това са знания, присъщи на съвременния управител. Всички тези кадри трябва да се впишат в действителността на търговския тип „агролесовъд“.

Повтаряме, това трябва да бъде легитимно по българските закони юридическо лице, по занаят упражняващо икономически дейности от аграрен и лесовъден характер. Готови ли са обаче лесовъдската колегия, политическата и образователната система да отговорят на това предизвикателство. Ще осъзнаем ли простия факт, в това число и държавата, че гората не е само производството на дървесина. Тя е мултиресурс, който чака новия си стопанин. Според нас той може бъде агролесовъд от описания по-горе търговски тип, а не както е сега държавните предприятия за дърводобив.

Ще имаме ли куража на този етап да дадем тласък на онези агролесовъдни форми, които да се преборят с новите реалности на пазара? Ще имаме ли възможност, със законодателната си система, да дадем власт на тези структури, за да започнат да решават сами възникващите проблеми? И най-важното е да се осъзнае, че това е правен субект, който ще работи при обществени механизми, основани на разделението на труда. Точно това налага агролесовъдството от търговския вид да разчита не само на лесовъда, който ще прави гората, а и на еколога, агронома, управленеца, ветеринарния лекар и т.н., с техните знания и умения. Това са специалисти, които се обучават в специализираните университети. Що се отнася до практиката – не е ли вече време тя да използва този потенциал и да създаде нова форма за съществуване на нашите Държавните горски стопанства? Тази нова форма трябва да има ресурси да материализира новата ценностна система наречена „Агролесовъдство“. Концепцията за агронационална устойчивост на бъдещите агролесовъдни предприятия по много добър начин е представена от Колев и колектив в „Противоречия в моделите на управление на лесоползването“ (2009 г., с. 212). Агролесовъдното предприятие стопанисва държавната горска територия въз основа на 10-годишен договор за изпълнение на лесоустройствения план.

Агролесовъдното предприятие е юридически субект, който самостоятелно сключва сделки по пазарни цени, плаща рента на собственика на горските територии и реинвестира до 80% в дейности, водещи до подобряване на горската собственост. Управлението на агролесовъдните предприятия се осъществява от управа на основата на одобрен бизнес план и договори с за управления. Заплащането е договорен процент от печалбата. Държавата извършва ежегоден одит на дейността на предприятието и получава дивидент за авансирания от нея капитал. Предприятието има право да реинвестира част от печалбата за натрупване на дълготрайни и краткотрайни активи.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аграрен доклад, МЗХ, 2016.
2. Агостатистически доклад – 2016.
3. Драгозова-Иванова, Е. Бизнес комуникации и връзки с обществеността. Ръководство за упражнения за студентите в специалности „Стопанско управление“ и „Алтернативен
4. Закон за горите.
5. Йовков, И., К. Колев, Н. Шулева, В. Маринова. Устойчиво развитие на социално –икономически ситеми с публично –частен характер. София: Авангард прима, 2010.
6. Йовков, И., К. Колев. Противоречия в моделите за управление на лесоползването. София: Авангард прима, 2009.
7. Йовков, И., Н. Шулева. Водохранната производствена функция в моделите за управление на горските територии. София: Авангард прима, 2011.
8. Палигоров, И., В. Стипцов, Е. Галев, С. Ковачева, Е. Драгозова, И. Иванова, Н. Александров, М. Борисов. Матрица на обобщените искания и политически действия за развитие на горите на територията на община Велинград. „Управление и устойчиво развитие“, 2015, ISSN 1311-4506.